

Рогожин Сергій

*Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського
(Київ, Україна)*

«ШЛЯХ ГЕДИМІНОВИЧІВ»: ДОРОГА З МИНУЛОГО В МАЙБУТНЄ

Немає жодного сумніву в тому, що допитливий дослідник-мандрівник, який цікавиться діяльністю Гедиміновичів, захоче дізнатися, що ж за шлях вони торували, і яке відношення мають до України.

Для того щоб відповісти на це питання нам потрібно заглибитись в історію не лише Гедиміновичів, а й Рюриковичів. Розуміння проблеми внутрішньо-династичних і міждинастичних співпраці і боротьби, допоможе більш повно відтворити картину прокладання «Шляху Гедиміновичів».

Доля цих двох династій починає переплітатись з часів Галицьких Рюриковичів, а саме з третього сина Данила Романовича Галицького і Ганни Мстиславівни Смоленської – Шварна який став зятем Литовського князя Міндовга. Будучи представником волинської гілки Рюриковичів, він стає четвертим великим князем литовським. І цей факт дуже важливий для розуміння взаємовідносин Київської Русі і Литви, та пояснює чому із згасанням династії галицьких Рюриковичів-Романовичів, претензії на землі Київської Русі починають пред'являти литовські Гедиміновичі.

Останнім Рюриковичем по чоловічій лінії в Галичині був Володимир Львович Галицький, який правив між 1323–1325 рр., помер в 1340 р. Він був відомий за польськими хроніками, згідно з якими він правив номінально, залежачи від боярської думи. Він одночасно свідок, сучасник і учасник династичних змін на землях Галицько-Волинської Русі. В цей час починається становлення тут нової династії – литовських князів Гедиміновичів. Князів, які протягом тривалого часу безпосередньо впливали на соціально-політичні та культурні процеси на землях Рюриковичів.

Повертаючись до Литви потрібно сказати про перші її згадки: Литва як Litua зустрічається 1009 р. в «Кведлінбурзьких анналах». Згадку про неї в давньоруських літописах відносять до 1040 р. до часу походу на північ князя Ярослава, коли була закладена Новогрудська фортеця. У XII-XIII ст., в результаті діяльності литовських князів, державність литовських племен

оформилася, а саме князівство встановило контроль над сусідніми територіями.

До середини XIII ст. Литва стає Великим князівством, яке очолив Міндовг. До цього часу зростають династичні зв'язки литовських і руських князів. Відомо, що Данило Романович Галицький був одружений на племінниці князя Міндовга, через що його сини мали право претендувати на владу в литовських землях.

Після вбивства в 1263 р. Міндовга, серії міжусобиць та смерті Шварна в 1268 р., загострилися відносини Литви і Галицько-Волинського князівства. Дружини Галицько-Волинського князівства, дотримуючись вимушеного союзу з монголо-татарськими силами Менгу-Тимура і Ногая, неодноразово вторгалися в литовські землі.

Литва переживала серйозну кризу смутного часу, кінець якому поклав великий князь Гедимін. За одними переказами він, будучи конюхом литовського князя Вітеня, вбив господаря і підступністю захопив верховну владу [1, с. 579]. За іншими – він був братом або навіть сином Вітеня [2, с. 136 – 137]. Саме Гедиміну судилося об'єднати Литву і Західну Русь і підняти Велике Литовсько-Руське князівство до рівня сильної європейської держави. Також потрібно сказати що саме за Гедиміна була заснована сучасна столиця Литви – Вільнюс, та створено і укріплено безліч поселень на території сучасних України та Білорусі (Кам'янець-Подільський, Луцьк, Гомель, Пінськ, Сураж).

За попередників Гедиміна, першими містами, що увійшли до складу князівства Литовського, були Гродно, Новгородок (Ковалево), Слонім і Валківська, що належали Чорній Русі. Ще при Міндовгу Литві підкорилася земля Полоцька. Велике князівство Литовське вбачало в землях Русі можливість територіального розширення, тому у внутрішньому устрої воно починає орієнтуватися на давньоруські державні традиції, що демонструє спадкоємність Литвою державності Русі. За Гедиміна така тенденція продовжилася. На сторону литовського князя встали ряд Руських князів: Мінські, Туровські, Пінські, Гродненські, Берестейські і Вітебські [3, с. 190]. Спочатку вони виступали його союзниками, але з часом їх уділи ставали частиною Литви. Як правило, такі приєднання проходили досить безконфліктно. Толерантність литовців і прагнення давньоруських областей скоріше позбутися від татарського ярма робили свою справу. Державність литовська по відношенню до нових територій не працювала за принципом насильства – вона не тиснула і не нав'язувала, а

рухалася шляхом, конвергенції. Гедимін не робив замах на права православного духовенства не дивлячись на те що сам він до смерті був язичником. Руські міста підпорядковувалися йому добровільно, а жителі набутих земель без проблем визнавали над собою верховенство Литви. Процес зближення литовських і руських земель проходив через досягнення компромісів. При цьому Литва брала собі на озброєння від Русі все краще. Великі завоювання та лояльність приєднаних земель дали можливість Гедиміну титулуватися великим князем не лише Литовським, але і Руським, а назва Велике князівство Литовське звучало як Велике князівство Литовське, Руське і Жамойтське.

Потомство чотирьох синів Гедиміна – Монтвида, Кейстута, Кориата і Любарта згасло. Гедиміновичами називають нащадків трьох його синів – Наримунта, Ольгерда і Євнута, проте, Гедиміновичі всі, хто походить від кореня Гедиміна. Вони сформували не тільки правлячу династію Великого Литовського князівства, але визначення Гедиміновичі стало загальною назвою княжих родів Литви, Білорусі, Польщі, Росії та України.

Гедиміновичі проклали великий шлях, відбудовуючи міста та фортеці. Наприклад Меджибіж в сучасній Хмельницькій області України. В той час, коли містом володів князь Галицький Данило Романович, Меджибіж захопили і знищили татари у 1241 р. Після того, як литовці відвоювали Поділля у татар, у 1362 р. на місці колишніх тимчасових фортифікаційних споруд збудували укріплений замок. У XVI ст. під час реконструкції споруди подрібнену цеглу домішували до вапняного розчину, який використовувався для мурування стін. Через це замок набув злегка біло-рожевого кольору. Через це з XIX століття за фортецею закріпилася романтична назва «Білий лебідь». Постійні війни литовців з монголами сприяли побудові ряду постійних і тимчасових укріплень на території України як за Гедиміна, так і за його наступників.

Дуга від Луцька до Хотина, яка є частиною культурно-цивілізаційного «Шляху Гедиміновичів» має чимало чудових пам'яток, потенціал яких досі не розкритий повністю. Безперечно, щоб повною мірою запропонувати їх туристам з-за кордону та українцям, необхідно розвивати інфраструктуру, але промоція, наочна демонстрація історико-архітектурного спадку часів Великого Князівства Литовського, Руського і Жемайтійського є першим кроком до туристичної популяризації наших країв.

1. *Шабульдо Ф. М.* Олельковичі // Енциклопедія історії України: у 10 т. – К.: Наукова думка, 2010. – Т. 7: Мл – О. – С. 579.
2. *Войтович Л. В.* Генеалогія Рюриковичів і Гедиміновичів. – К., 1992. – С. 136- 137.
3. *Войтович Л. В.* Удільні князівства Рюриковичів і Гедиміновичів у XII-XVI ст.: історико-генеалогічне дослідження. – Львів, 1996. – С. 190.